

Vejledning:

Systematisk indsats på alkoholområdet - undervisningsmateriale

Vejledning:

**Systematisk indsats på
alkohalområdet
- undervisningsmateriale**

Sekretariat for Netværk af forebyggende sygehuse i Danmark

Juni 2007

”Systematisk indsats på alkoholområdet – undervisningsmateriale” og
”Vejledning: Systematisk indsats på alkoholområdet – undervisningsmateriale”

Materialerne er udgivet af:
Sekretariat for Netværk af forebyggende sygehuse i Danmark
Bispebjerg Hospital
Bispebjerg Bakke 23
2400 København NV
Tlf.: 3531 2438
E-mail: forebyggendesygehuse@bbh.regionh.dk
www.forebyggendesygehuse.dk

København, juni 2007

**”Systematisk indsats på alkoholområdet – undervisningsmateriale”
ISBN: 978-87-91688-10-2**

**”Vejledning: Systematisk indsats på alkoholområdet – undervisningsmateriale”
ISBN: 978-87-91688-11-9**

Indhold

Forord	4
Netværksgruppens deltagere	5
Undervisningsmaterialets indhold.....	6
Om brugen af undervisningsmaterialet.....	9
Eksempler på undervisningsprogrammer	10
Litteratur	12

Forord

Netværksgruppen Forebyggelse på alkoholområdet, som er en tværfaglig arbejdsgruppe under Netværk af forebyggende sygehuse i Danmark, har udarbejdet materialet "Systematisk indsats på alkoholområdet - undervisningsmateriale".

I indeværende dokument gives en introduktion og vejledning til undervisningsmaterialet

Undervisningsmaterialet indeholder 121 dias i PowerPoint som er fordelt på 9 temaer. Det er intentionen, at materialet skal benyttes som et led i undervisningen af det sundhedsfaglige personale i de kliniske afdelinger. Målet er at styrke det sundhedsfaglige personales kompetencer til at gennemføre en evidensbaseret, systematisk og tværfaglig indsats over for patienter med et stort alkoholforbrug.

Materialet er primært udarbejdet på baggrund af lærebogen "Alkohol - forebyggelse på sygehus. Fakta, metoder og anbefalinger", som er udgivet af Klinisk Enhed for Sygdomsforebyggelse, Bispebjerg Hospital i 2003. Desuden indgår litteratur om f.eks. motivationssamtalen og diverse undersøgelser.

Baggrunden for udarbejdelsen af undervisningsmaterialet er, at omkring 500.000 danskere drikker for meget. Heraf er ca. 200.000 afhængige af alkohol og kræver behandling, mens den øvrige gruppe har et skadeligt forbrug. Alkohol er forbundet med øget sygelighed og dødelighed, hvorfor gruppen af patienter, der drikker over Sundhedsstyrelsens anbefalede genstandsgrænser, er stærkt overrepræsenteret i sygehusvæsnet. Mere end 100.000 indlæggelser og ambulante besøg årligt er relateret til et stort forbrug af alkohol.

Det kan være vanskeligt at komme i gang med at tale med patienter om deres alkoholforbrug og drikkevæner. En nyere undersøgelse viser, at to tredjedele af det sundhedsfaglige personale efterspørger kompetencer i forbindelse med at skulle rådgive patienter om at ændre deres sundhedsadfærd. Endvidere har de færreste sygehusafdelinger procedurer for, hvordan personalet systematisk griber opgaven an.

Sundhedsstyrelsen har ydet økonomisk støtte til udarbejdelsen af undervisningsmaterialet. Det er forretningsudvalgets håb, at materialet kan medvirke til at introducere og systematisere alkoholforebyggelse på danske sygehuse til gavn for patienterne.

God fornøjelse med materialet.

Forretningsudvalget

Netværksgruppens deltagere

Undervisningsmaterialet er udarbejdet af netværksgruppen Forebyggelse på alkoholområdet:

Casper Andersen, A/C fuldmægtig (sekretær), Odense Universitetshospital
Elsebeth Borg, ledende oversygeplejerske, Regionshospitalet Holstebro
Anne Vibeke Jørgensen, forebyggelseskonsulent, Århus Universitetshospital, Århus Sygehus
Malene Vejby Kristensen, sundhedsfremmekonsulent, tidligere Nordjyllands Amt
Marianne Peter, alkoholkonsulent, MI-træner, Alkoholbehandlingen i Odense
Lene Sjöberg (formand), projektsygeplejerske, MI-træner, Odense Universitetshospital
Vibeke Thygesen, afdelingslæge Bispebjerg Hospital

Netværksgruppens administrative koordinator

Else-Marie Lønvig, forebyggelseskonsulent, Odense Universitetshospital

Netværksgruppens faglige koordinator

Bent Nielsen, overlæge, Alkoholbehandlingen i Odense

Redaktør

Annette Kann, Konsulent

Layout

Mette Rasmussen, Kommunikationsmedarbejder

Undervisningsmaterialets indhold

Undervisningsmaterialet indeholder 121 dias i PowerPoint fordelt på 9 temaer:

1. Systematisk indsats på alkoholområdet - undervisningsmateriale

2. Tema 1: Alkoholforbrug, problemets omfang og mål

3. Middellevetiden
4. Alkoholforbrug og dødelighed
5. Danskernes alkoholforbrug
6. Alkoholforbrug i EU og Norden
7. Alkoholproblemets omfang
8. Socioøkonomiske grupper og alkohol
9. Mere end 5 genstande
10. Samfundsøkonomiske konsekvenser
11. WHO's målsætning
12. Regeringens sundhedspolitiske mål
13. Sundhedsstyrelsens genstandsgrænser (mænd og kvinder)
14. Sundhedsstyrelsens genstandsgrænser (særlige grupper)
15. Beregning af alkoholpromiller
16. Promillers påvirkning af kroppen
17. Risikoen for uheld

18. Tema 2: Udvikling af et alkoholproblem

19. Årsager og konsekvenser
20. Afhængighed af alkohol
21. Sundhedsprofessionelles syn på alkoholafhængighed
22. Sundhedsprofessionelles syn på alkoholafhængighed – fortsat
23. Patienters syn på alkoholproblemer
24. Patienters syn på alkoholproblemer – fortsat
25. Udvikling af et alkoholproblem
26. Skadeligt alkoholforbrug
27. Alkoholafhængighed
28. Definition af et alkoholproblem
29. Definition af et alkoholproblem i familien

30. Tema 3: Signaler og konsekvenser samt fysiske fordele ved ændring af alkoholforbrug

31. Signaler hos patienten
32. Kliniske symptomer på et stort alkoholforbrug
33. Fysiske skader som følge af et stort alkoholforbrug
34. Skader i leveren og fordele ved ophør
35. Skader i hjertet og fordele ved ophør
36. Skader i hjerne- og nervesystemet og fordele ved ophør
37. Skader i mavetarmkanal og bugspytkirtel samt fordele ved ophør
38. Andre alkoholrelaterede skader
39. Operationskomplikationer og fordele ved ophør
40. Fysiske fordele ved at holde op med at drikke
41. Psykiske problemer
42. Sociale problemer
43. Problemer i relation til familien
44. Børns og unges hverdag
45. Børns og unges risiko for sundhedsproblemer

46. Tema 4: Behandling af et alkoholproblem

- 47. Abstinenssymptomer
- 48. Behandling af abstinenser
- 49. Vitamin- og Disulfirambehandling
- 50. Samarbejde med primær sundhedstjeneste
- 51. Behandling af et alkoholproblem
- 52. Eksempler på hjælp og links

53. Tema 5: Systematisk indsats på sygehus

- 54. Behov for indsats på sygehus
- 55. Patientrettet forebyggelse
- 56. Sundhedsloven
- 57. Information om sygdommen – Sundhedslovens § 16
- 58. Patientgrupper som mål for indsats
- 59. Spørgsmål om alkohol CAGE-C
- 60. Positiv CAGE-C
- 61. Hjælp til børn og unge i familier med alkoholproblemer
- 62. Den systematiske indsats i patientforløbet
- 63. Effekt af samtaler om alkoholforbrug
- 64. Implementering
- 65. Personalets barrierer
- 66. Uddannelsesmateriale

67. Tema 6: Ændringsprocesser

- 68. Stadier i ændringsprocesser
- 69. Forståelsesmodel om ændringsprocesser
- 70. Stadier og processer i et ændringsforløb
- 71. Anvendelse af processer
- 72. Kendetegn i før-overvejelserstadiet
- 73. Kendetegn i overvejelserstadiet
- 74. Kendetegn i forberedelsesstadiet
- 75. Kendetegn i påbegyndelsesstadiet
- 76. Kendetegn i vedligeholdelsesstadiet
- 77. Kendetegn i tilbagefaldsstadiet

78. Tema 7: Motivationssamtalen

- 79. Motivation
- 80. Definition af motivationssamtalen
- 81. Grundlaget for motivationssamtalen
- 82. Elementer i rådgivning
- 83. Empatisk rådgiverstil
- 84. Faktorer af betydning for ændringsprocesser
- 85. Skalaspørgsmål – vigtighed
- 86. Skalaspørgsmål - tro på det kan lykkes
- 87. Styrke troen på forandring
- 88. Skalaspørgsmål - parathed
- 89. Ambivalens - accepter den
- 90. Balanceskema
- 91. Forandringsudsagn
- 92. Modstand
- 93. Gå med modstand
- 94. Kommunikationsfærdigheder
- 95. Brug bekræftelser
- 96. Stil åbne spørgsmål
- 97. Eksempler på åbne spørgsmål
- 98. Brug refleksioner
- 99. Brug opsummeringer

100. Tema 8: Samtalen om alkoholvaner

- 101. Definition af en samtale om alkoholvaner
- 102. Den positive tilgang i samtalen
- 103. Tag hul på samtalen
- 104. Dialogens udgangspunkt
- 105. Formål og indsats i før-overvejesstadiet
- 106. Formål og indsats i overvejesstadiet
- 107. Formål og indsats i forberedelsesstadiet
- 108. Formål og indsats i påbegyndelsesstadiet
- 109. Formål og indsats i vedligeholdelsesstadiet
- 110. Formål og indsats i tilbagefaldsstadiet
- 111. Afslut samtalen
- 112. Teknikker til og varighed af samtalen

113. Tema 9: Kvalitetsudvikling og standarder

- 114. Kvalitetsudvikling
- 115. Dokumentation af arbejdet
- 116. Standarder for forebyggelse og sundhedsfremme
- 117. Forebyggelse og sundhedsfremme. 1.16.1 Identifikation af risiko (1/5)
- 118. Forebyggelse og sundhedsfremme. 1.16.2 Intervention over for patienter med positiv risikoprofil i relation til livsstilsfaktorer (2/5)
- 119. Eksempler på lokale standarder
- 120. Kvalitetsudviklingsproces
- 121. SKS-koder for forebyggelse

Om brugen af undervisningsmaterialet

Undervisningsmaterialet indeholder 121 dias i PowerPoint fordelt på 9 temaer.

Referencer

Undervisningsmaterialets grundlag er primært lærebogen "Alkohol - forebyggelse på sygehus. Fakta, metoder og anbefalinger", der blev udgivet af Klinisk Enhed for Sygdomsforebyggelse, Bispebjerg Hospital i 2003. Materialet er visse steder opdateret og suppleret med nye oplysninger, ligesom der indgår litteratur om bl.a. motivationssamtalen og nye undersøgelser.

På de enkelte dias er angivet referencer, der er indeholdt i litteraturlisten. Da en stor del af dias og tekst del er udarbejdet på baggrund af lærebogen "Alkohol - forebyggelse på sygehus" henvises til denne publikation for primære referencer. Det anbefales at udlevere lærebogen som led i undervisningen af det sundhedsfaglige personale. Materialet kan downloades eller bestilles på www.kesf.dk.

Noter

Hvert dias indeholder noter, som indeholder supplerende oplysninger til underviseren.

Materialets formål

Det er intentionen, at undervisningsmaterialet skal benyttes på sygehusene som et led i undervisningen af det sundhedsfaglige personale i de kliniske afdelinger. Målet er, at styrke det sundhedsfaglige personales kompetencer til at gennemføre en evidensbaseret, systematisk og tværfaglig indsats over for patienter med et stort alkoholforbrug. Det gælder både de patienter, der ikke umiddelbart ønsker at ændre deres alkoholvaner, de der overvejer at ændre forbruget, og de der ønsker at nedsætte forbruget eller holde helt op med at drikke alkohol.

En systematisk indsats består i at identificere alle patienter med et stort alkoholforbrug. Disse patienter skal i forbindelse med deres behandlingsforløb informeres om deres alkoholvaners betydning for deres sygdom, planlagte behandling og prognose. Herunder hører også information om helbreds- og behandlingsfordele ved at ændre alkoholforbruget. Patienterne skal endvidere spørges om deres overvejelser vedr. ændring af vaner.

Desuden skal der afholdes en motivationssamtale med det formål at understøtte patientens ændringsproces i retning af at nedsætte alkoholforbruget eller helt ophøre med dette.

Underviserne

Det kan anbefales, at underviserne udgør et team bestående af f.eks. en læge og en sygeplejerske. Herved signaleres, at tværfagligheden tages alvorligt allerede ved udvikling, uddannelse og tilrettelæggelse af en systematisk indsats på sygehuset. Ud over den beskrevne faglige baggrund bør underviserne have følgende kompetencer: erfaring med rådgivning af patienter med et stort alkoholforbrug, pædagogisk erfaring med at gennemføre procesorienteret undervisning, erfaring med implementering af nye tiltag og evt. en uddannelse i eller erfaring med kollegial vejledning.

En forudsætning for at kunne undervise kvalificeret på baggrund af Tema 7: Motivationssamtalen er at underviseren som minimum har en grunduddannelse i den motiverende samtaleteknik.

Der kan med fordel inddrages lokale undervisere som f.eks. alkoholbehandlere og andre med ekspertise inden for de enkelte temaer præsenteret i undervisningsmaterialet.

Eksempler på undervisningsprogrammer

Undervisningen kan med fordel opdeles i to moduler: et modul, der rettes mod hele afdelingens tværfaglige personale og et efterfølgende modul, der alene er rettet mod det plejepersonale, der skal gennemføre motivations-samtalen om alkohol.

Modul 1: Baggrund, evidens og metode for en systematisk indsats med samtaler om alkohol

Målgruppen for undervisning via modul 1 er gruppen af tværfagligt personale i en afdeling, dvs. læger, plejepersonale, sekretærer, ergo- og fysioterapeuter, socialrådgivere m.fl. Formålet med undervisningen er, at personalet på baggrund af f.eks. en undervisningsdag får kendskab til baggrund, evidens og metode for en systematisk indsats med samtaler om alkohol.

Program for undervisningen

Tema 1: Alkoholforbrug, problemets omfang og mål

- Præsentation og program
- Alkohol – konsekvenser og sundhedspolitiske mål
- Sygehusets egne mål på forebyggelsesområdet
- Erfaringer med ændringsprocesser på alkoholområdet

Tema 2: Udvikling af et alkoholproblem

- Årsager og konsekvenser
- Sundhedsprofessionelles og patienters syn på alkoholproblemer
- Udvikling af et alkoholproblem og definitioner

Tema 3: Signaler og konsekvenser samt fysiske fordele ved ændring af alkoholvaner

- Signaler på et alkoholproblem
- Fysiske skader og fordele ved ændring
- Psykiske og sociale problemer
- Belastninger for familien

Tema 4: Behandling af et alkoholproblem

- Abstinenser og behandling
- Vitamin- og disulfirambehandling
- Samarbejde med primær sektor
- Behandling af et alkoholproblem
- Præsentation af lokale tilbud om hjælp

Tema 5: Systematisk indsats på sygehus

- Behov for indsats og sundhedsloven
- Den systematiske indsats over for patienter og deres familier
- Personalets barrierer overfor indsatsen
- Faktorer af betydning for implementering

Tema 9: Kvalitetsudvikling og standarder

- Kvalitetsudvikling
- Standarder

Evaluering

Modul 2: Motivationssamtalen om alkohol

Målgruppen for undervisning via modul 2 er plejepersonale, der skal gennemføre motivationssamtalen om alkohol. Formålet er at udvikle personalets kompetence til at gennemføre samtalerne ud fra teorier om ændringsprocesser i personlig adfærd. Undervisningen på f.eks. to dage er et supplerende forløb til det ovenfor beskrevne forløb. Det gennemføres procesorienteret med udgangspunkt i personlige og faglige erfaringer med ændringsprocesser.

De pædagogiske metoder i undervisningen bør veksle mellem teoriformidling, erfaringsudveksling, holdningsdebat og træning i samtaleteknik. Det betyder, at deltageres faglige og personlige erfaringer løbende bliver inddraget.

Program for undervisningen

Tema 6: Ændringsprocesser

- Stadier i ændringsforløb
- Processer i ændringsforløb
- Kendetegn i de enkelte stadier

Tema 7: Motivationssamtalen

- Definition og grundlag for samtalen
- Elementer i rådgivningen
- Skalaspørgsmål
- Ambivalens og forandringsudsagn
- Modstand og kommunikationsfærdigheder

Tema 8: Samtalen om alkoholvaner

- Definition og mål for samtalen
- Dialogen med patienten
- Formål og indsats i de enkelte stadier
- Afslutning og varighed af samtalen

Evaluering

Litteratur

- Bandura A. Social learning theory. Prentice-Hall International, 1997.
- Barth, Børtveit T, Prescott P. Endringsfokuseret Rådgivning. Gyldendal Norsk Forlag, 2001.
- Barth T, Näsholm C. Motiverande samtal...MI Att hjälpa en människa till förändring på hennes egna villkor. Studentlitteratur, 2006.
- Becker U, Kann A. "Alkohol" i *Klinisk håndbog i forebyggelse på sygehuse*. Munksgaard, 2001.
- Bien T, Miller W, Tonnigan S. Brief interventions for alcohol problems: a review. *Addiction*; 88, 315-36, 1993.
- Christiansen I, Damkjær H, Sonne T. Rygning og rygestop – inspiration til professionelle samtaler. Munksgaard, 2002.
- Indenrigs- og Sundhedsministeriet, Amtsrådsforeningen. Den offentlige indsats på alkoholområdet, 2002.
- Juel K. Hospitalskontakter på grund af alkoholforgiftning 1995-2004. Statens Institut for Folkesundhed, 2005.
- Juel K, Sørensen J, Brønnum-Hansen H. Risikofaktorer og folkesundhed i Danmark. Statens Institut for Folkesundhed, 2006.
- Jørgens SJ, Hansen VH, Hessov I, Lauritsen JB, Madelung S, Tønnesen H. Operation – komplikationer kan forebygges. Klinisk Enhed for sygdomsforebyggelse, Bispebjerg Hospital, 2003.
- Miller, W og Rollnick, S. Motivationssamtalen. Hans Reitzels Forlag, 2004.
- Mundt K, Kann A. Samtale om alkoholvaner – en kasuistik. Systematisk indsats med forebyggelsessamtaler om alkohol. Klinisk Enhed for Sygdomsforebyggelse. Bispebjerg Hospital, 2003.
- Mundt et al. Alkohol – forebyggelse på sygehus. Fakta, metoder og anbefalinger. (Red. af Mundt, K, Jensen, M, Kann, A, Nielsen, AS, Grønbæk, M, Tønnesen, H). Klinisk Enhed for Sygdomsforebyggelse, Bispebjerg Hospital, 2003.
- Nielsen, AS. Mødet mellem to verdener. Patienter og behandlere i alkoholmisbrugsbehandlingen. Syddansk Universitetsforlag, 2004.
- Prescott P, Børtveit T. Sundhed og ændring af adfærd. Dansk psykologisk Forlag, 2005.
- Prochaska JO, DiClemente CC. Stages and processes of self-change of smoking: towards an integrative model of change. *J Consult Clin Psychol* 1983;51:390-5.
- Prochaska JO, Goldstein MG. Processes of smoking cessation. Implications for clinicians. *Clin Chest Med* 1991;12:727-35.
- Prochaska JO, Norcross JC, DiClemente CC. Changing for good: a revolutionary sixstage program for overcoming bad habits and moving your life positively forward. New York: Avon Books, 1994.
- Regeringen. Sundt hele livet – de nationale mål og strategier for folkesundheden 2002-10. Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2002.
- Rigspolitiets undervisningsmateriale til Alkohol & Trafik, 2002.
- Rubak S, et al. Motivational Interviewing: a systematic review and metaanalysis. *British Journal of General Practice*, 2005.

Sekretariat for Netværk af forebyggende sygehuse i Danmark. Materiale om Standarder for sundhedsfremme og forebyggelse på sygehus, 2003.

Sekretariat for Netværk af forebyggende sygehuse i Danmark. Standarder. Generel forløbsstandard indsendt til Den Danske Kvalitetsmodel, 2006.

Sekretariat for Netværk af forebyggende sygehuse i Danmark. Standarder for sundhedsfremme og forebyggelse på sygehus, 2003.

Statens Institut for Folkesundhed. Sundheds- og sygelighedsundersøgelsen 2005, 2007.

Sundhedsloven. Lov nr. 546 af 24. juni 2005.

Sundhedsministeriet. De samfundsmæssige konsekvenser af Alkoholforbrug, 1999.

Sundhedsstyrelsen. Rygning, alkohol og operationer. Pjece, 2001.

Sundhedsstyrelsen. Statistik 2004. Alkohol, narkotika og tobak, 2005.

Sundhedsstyrelsen. Genstandsgrænser for voksne, 2005.

Sundhedsstyrelsen og Socialministeriet. Børn som lever med forældres alkohol – og stofproblemer, 2003.

Tulinius C, Rewentlow S, Beich A. Den urokkelige ryger: hvordan den praktiserende læge hjælper sine patienter til at overveje deres rygevaner. Månedsskr Prakt Lægegern, 1999;77:843-51.

Walters, S og Bears, J. Talking with College Students about Alcohol: Motivational Strategies for Reducing Abuse. Guilford Press, 2006.

WHO-ICD-10. Psykiske lidelser og adfærdsmæssige forstyrrelser. Klassifikation og diagnostiske kriterier. Munksgaard, 1995.

Zierau F et al: Validation of a self-administered modified CAGE test (CAGE-C) in a somatic hospital ward. Comparison with biochemical markers. Scand J Clin Lab invest 2005; 65:615-22.